

**Paulina Nowak-Korcz**

Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny,  
Katedra Języków Specjalistycznych  
oraz Komunikacji Międzykulturowej  
<https://doi.org/10.18778/8220-840-5.04>

## Rozdział 3

# Podstawy lingwistyki stosowanej

1. Status językoznawstwa stosowanego (lingwistyki stosowanej) w obrębie językoznawstwa i współczesnych badań lingwistycznych.
2. Lingwistyka stosowana – krótki zarys historii rozwoju, definicja pojęcia, przedmiot badań i cele.
3. Współczesne tendencje i kierunki rozwoju lingwistyki stosowanej.

Niniejszy rozdział ma charakter przeglądowy i informacyjny, a zamieszczeniem jego Autorki było zaznajomienie studentów z podstawowymi zagadnieniami i stanem badań z zakresu lingwistyki stosowanej. Celem Autorki było przybliżenie podstawowych pojęć oraz nakreślenie etapów rozwoju lingwistyki stosowanej, a poruszone zagadnienia z pewnością nie wyczerpują zakresu lingwistyki stosowanej, dziedziny interdyscyplinarnej, podlegającej nieustającym przemianom. W prezentowanym opracowaniu scharakteryzowano pojęcie lingwistyki stosowanej i omówiono jej status w obrębie badań lingwistycznych. Przedstawiono także krótki zarys historii rozwoju i definiowania pojęcia lingwistyki stosowanej z uwzględnieniem współczesnych tendencji i kierunków jej rozwoju. W rozdziale odwoływano się głównie do licznych badań i publikacji autorstwa Franciszka Gruczy, który na gruncie polskim uściślił przedmiot lingwistyki stosowanej, jej zakres oraz metody badawcze (Grucza 1971; 2009; 2017). W celu pogłębienia wiedzy na temat lingwistyki stosowanej oraz historii jej światowego rozwoju, Autorka odsyła również do innych szczegółowych opracowań, przywoływanych po części w niniejszej pracy (np. Kaplan 2010; Simpson 2011; Davies, Elder 2004).

## 1. Status językoznawstwa stosowanego (lingwistyki stosowanej) w obrębie językoznawstwa i współczesnych badań lingwistycznych

Właściwe badania naukowe nad językami zaczęły się rozwijać na przełomie XVIII i XIX wieku. W różnych okresach dominowały różne kierunki i zainteresowania w tym zakresie. Do końca XIX wieku badania nad językiem miały charakter diachroniczny, czyli dotyczyły historycznego rozwoju języka, a zatem zmian, którym podlega on na przestrzeni wieków (**językoznawstwo diachroniczne, historyczno-porównawcze**)<sup>1</sup> i bazowały na empiryczności, ścisłości, obiektywizmie, a więc na rejestracji i opisie faktów (por. Handke, Rzetelska-Feleszko 1977)<sup>2</sup>. Z początkiem XX wieku badania nad językiem przybrały charakter badań synchronicznych, skoncentrowanych na zagadnieniach budowy systemu językowego i jego funkcjonowania w danym momencie jego rozwoju (**językoznawstwo synchroniczne**) (por. Polański 2003: 279; Wileczek 2020: 33; Handke, Rzetelska-Feleszko 1977: 12).

Epoka największego rozkwitu zainteresowań językoznawczych nastąpiła wraz z powstaniem **językoznawstwa strukturalnego**, tzw. **strukturalizmu**<sup>3</sup>. Strukturalizm, wprowadzając nowe metody analizy języka, powoduje przeniesienie punktu ciężkości z materiałowego i historycznego opisu języka (czyli opisu konkretnych faktów językowych, zjawisk i ich zmienności) na rzecz zagadnień teoretycznych i konstruowania ogólnych modeli języka, a językoznawstwo nie ma już charakteru normatywnego, ale opisuje system języka (por. Izert, Pachocińska 2020: 9; Handke, Rzetelska-Feleszko

<sup>1</sup> Badania, które prowadzą do ustalania pokrewieństwa językowego oraz ewolucji poszczególnych języków.

<sup>2</sup> Poza ramy tego uznawanego dziewiętnastowiecznego opisu historyczno-porównawczego zaczęły wykraczać teorie W. von Humboldta, uznawanego za ojca **językoznawstwa ogólnego** (= **językoznawstwa**), które badały zjawiska językowe na podstawie faktów z różnych języków etnicznych. Zdaniem Humboldta każdy język ma specyficzne reguły, które językoznawca powinien opisać na podstawie badań tekstów.

<sup>3</sup> W literaturze przedmiotu wyraźnie zarysowuje się podział na tzw. **językoznawstwo tradycyjne (przednaukowe, przedstrukturalne)** oraz współczesne (**strukturalne**), co wynika z faktu, że badania nad językiem od starożytności po XIX wiek nie miały charakteru naukowego, ale intuicyjny i pozbawiony jednolitej koncepcji badań. Badania nad językiem nie stanowiły także odrębnej dziedziny naukowej, ale należały do filozofii i literatury (por. Izert, Pachocińska 2020: 9).

1977: 12). Twórcą strukturalizmu był Ferdinand de Saussure<sup>4</sup>, który uznał, że „[...] jedynym prawdziwym przedmiotem językoznawstwa jest język rozpatrywany sam w sobie i ze względu na samego siebie” (Saussure 1961: 236). Podstawowym założeniem tej koncepcji była teza o znakowym charakterze języka, w której znak językowy to jednostka dwustronna, składająca się z elementu oznaczającego (formy dźwiękowej) i oznaczanego (pojęcia), a istniejący między nimi związek jest konwencjonalny (umowny) i nie może zostać naruszony. Elementy językowe tworzą system, spójną, zorganizowaną wewnętrznie całość. U podstaw założeń strukturalizmu leży także odróżnianie zjawisk związanych z mową (*langage*), języka jako tworów abstrakcyjnego i społecznego (*langue*) od mówienia (*parole*), które jest procesem konkretnym i jednostkowym (Lachur 2004: 233–234; Grzegorzczkova 2017: 14). Język (*langue*) rozumiany jest jako system znaków, z których każdy pozostaje w stosunku do innych w opozycji. Ze stosunku do innych znaków wynika tzw. wartość każdego znaku. W obrębie stosunków zachodzących między elementami języka wyróżnia się stosunki syntagmatyczne i paradygmatyczne (Lachur 2004: 232). Wartość i funkcja znaku wynikają z jego miejsca w układzie tych stosunków (Lachur 2004: 234). Głównym celem strukturalizmu było opracowanie teorii analizy tekstu, który uważano za twór skończony. Analiza tekstu miała prowadzić do ustalenia inwentarza znaków oraz ich funkcji i dystrybucji. Z koncepcji F. de Saussure’a, stanowiącej kamień milowy na drodze rozwoju językoznawstwa, wywodzą się założenia przyjęte przez współczesnych badaczy, m.in. traktowanie języka jako systemu, ujęcie zjawisk w sposób synchroniczny, skupienie uwagi na tekście, a nie na psychice mówiącego, położenie nacisku na analizę funkcjonalną środków językowych oraz podkreślenie społecznego charakteru języka (którego podstawową funkcją jest komunikacja, a zatem przekazywanie treści za pomocą systemu znaków) (Lachur 2004: 234; Handke, Rzetelska-Feleszko 1977: 12). Strukturalizm w licznych swych odmianach rozwinął wiele szkół (por. strukturalizm praski: M. Trubiecki, R. Jakobson; strukturalizm genewski: Ch. Bally; strukturalizm kopenhaski: L. Hjelmslev; strukturalizm amerykański: Z.S. Harris).

<sup>4</sup> Wiele nowatorskich myśli wprowadzili już wcześniej wybitni polscy językoznawcy, przedstawiciele szkoły kazańskiej, mianowicie J.N. Baudouin de Courtenay oraz M. Kruszewski. Niemniej to F. de Saussure’owi zawdzięcza się scalenie wszystkich poglądów na język w jedną, spójną całość teoretyczną.

Współcześnie językoznawstwo definiuje się jako naukę o języku zajmującą się wszystkimi zagadnieniami związanymi z jego opisem. Fakt ten podkreśla André Martinet (1970: 9) pisząc, że „lingwistyka to badanie naukowe języka ludzkiego (*langage*). Badanie to nazywa się badaniem naukowym, kiedy opiera się na obserwacji faktów i powstrzymuje się od robienia wyboru spośród faktów według pewnych zasad estetycznych lub obyczajowych. ‘Naukowość’ jest więc przeciwieństwem ‘normatywności’”.

Należy zaznaczyć, że metody współczesnych badań nad językiem są bardzo różnorodne i są zależne od poszczególnych szkół i kierunków językoznawczych. Obok strukturalizmu powstały inne dwudziestowieczne teorie językoznawcze/kierunki lingwistyczne, a do najważniejszych można zaliczyć **językoznawstwo transformacyjno-generatywne** oraz **językoznawstwo kognitywne**.

W latach 50. XX wieku rozwinęło się **językoznawstwo transformacyjno-generatywne** (**gramatyka transformacyjno-generatywna**, **generatywizm**) powstałe na gruncie amerykańskim za sprawą lingwisty Noama Chomsky’ego. Dla generatywistów obiektem badań nie był tekst, ale człowiek mówiący i proces tworzenia przez niego wypowiedzi. Model języka według generatywistów ma postać nieskończonego zbioru zdań. Użytkownik języka tworzy (generuje) i przekształca (transformuje) nieskończony ciąg wypowiedzi z ograniczonego zbioru jednostek wyjściowych na podstawie ograniczonej liczby reguł, a istotne znaczenie w tym procesie ma **kompetencja** (*competence*) oraz wykonanie, czyli **performancja** (*performance*). Kompetencja to nieuświadomiona przez użytkowników wiedza o tym, jak tworzyć zdania, pozwalająca zrozumieć i budować coraz to nowe wypowiedzenia (w tym nawet metaforyczne i wieloznaczne). Jest to wiedza intuicyjna, nabyta w procesie przyswajania języka. Wykonanie z kolei to tworzenie i odbieranie jednorazowych empirycznych zdań tekstowych, które układają się w teksty językowe, czyli użycie języka w konkretnych sytuacjach (Lachur 2004: 238). Koncepcja opisu języka wypracowana przez Chomsky’ego zyskała ogromny rozgłos, wywołując rewolucję w badaniach językoznawczych. Po pierwsze zwrócił on uwagę na twórczy aspekt języka (tj. na możliwość tworzenia struktur przez nikogo jeszcze nieużytych), a po drugie skierował zainteresowania językoznawców, badających do tej pory inwentarz środków językowych, na człowieka mówiącego (Lachur 2004: 238). Ponadto jego koncepcja mogła znajdować

zastosowania np. w przekładzie maszynowym oraz wzbudziła zainteresowanie przedstawicieli innych dyscyplin humanistycznych, co zerwało z kolei z izolacją lingwistyki m.in. od takich dziedzin, jak psychologia, socjologia czy filozofia (Lachur 2004: 238).

Lata 60. XX wieku to niewątpliwie pojawienie się gramatyki systemowo-funkcjonalnej Michaela A.K. Hallidaya<sup>5</sup>, kontynuowanej i rozwijanej następnie przez jego ucznia Jamesa R. Martina w postaci tzw. **lingwistyki systemowo-funkcjonalnej** (*Systemic Functional Linguistics, SFL*). Był to nowy nurt w rozważaniach i myśleniu o języku prowadzący do rozwoju badań nad użyciem języka, kontekstowymi uwarunkowaniami komunikacji językowej oraz tekstem i gatunkiem. Lingwistyka systemowo-funkcjonalna (Wolańska, Wolański 2019; por. też Duszak, Kowalski 2013), rozwijająca się w opozycji do strukturalizmu, a następnie do generatywizmu, skoncentrowała się na pojęciu języka jako społecznym systemie semiotycznym (*language as a social semiotic*) oraz badaniach nad funkcjami języka. Analizowała zatem zjawiska językowe w szerokiej perspektywie semiotycznej i społecznej, uwypuklając sytuacyjne, kontekstowe oraz kulturowe aspekty użycia języka.

**Językoznawstwo kognitywne (kognitywizm)** to najnowszy, a zarazem najmłodszy kierunek badań lingwistycznych – jego rozwój przypada na lata 80. i 90. XX wieku. Zapoczątkowany przez amerykańskich badaczy (R. Langackera, G.P. Lakoffa, M. Johansona, R. Jackendoffa) „kognitywizm wyrósł z zainteresowań językoznawstwa psychologią, antropologią i kulturą, które nie zajmują się abstrakcyjnymi systemami, lecz badają ludzkie zachowania” (Lachur 2004: 239). Zdaniem kognitywistów opis języka jest ściśle związany z procesami myślenia i postrzegania, zatem należy badać sposób, w jaki człowiek poznaje świat oraz jak efekty tego poznania są utrwalone w języku. Język rozumiany jest tutaj jako odbicie procesów poznawczych, które zachodzą w umyśle człowieka, badany jest więc jako element struktury ludzkiego poznania (Lachur 2004: 239).

Inne tendencje w rozwoju badań językoznawczych to także **językoznawstwo konfrontatywne, synchroniczne językoznawstwo porównawcze** (zwane niekiedy **językoznawstwem kontrastywnym, analizą**

<sup>5</sup> Michael Alexander Kirkwood Halliday (1925–2018) – angielski językoznawca, autor m.in. *Grammar, Society and the Noun* (1967), *Intonation and Grammar in British English* (1967), *Introduction to Functional Grammar* (1985).

**kontrastywną**)<sup>6</sup>. Zrodziło się ono w opozycji do wcześniejszego językoznawstwa historyczno-porównawczego i zakłada badanie porównawcze o charakterze synchronicznym współczesnych systemów językowych w celu ustalenia istniejących między nimi podobieństw i różnic, niezależnie od ich ewolucji czy pokrewieństwa. Zakłada ono badanie porównawcze o charakterze synchronicznym współczesnych systemów językowych, a także badanie ich funkcjonowania (Lewicki 2017: 42). Strukturalistyczną analizę kontrastywną zapoczątkowała Praska Szkoła Lingwistyczna (V. Mathesius). Jak zauważa Lachur (2004: 245) językoznawstwo konfrontatywne polega na „porównywaniu poszczególnych systemów języka wyjściowego i języka docelowego w celu ustalenia różnic, podobieństw oraz wzajemnych odpowiedników w obu językach”. W rezultacie takich analiz powstawały gramatyki konfrontatywne (kontrastywne) tych języków. Na bazie analiz konfrontatywnych powstają także opisy taksonomiczne (**taksonomia** = systematyka) różnych par języków. Ponadto rezultaty badań konfrontatywnych stanowiły podstawę lingwistycznie zorientowanych prac przekładowych oraz pierwszej lingwistycznej teorii przekładu autorstwa Johna C. Catforda (1965) (por. Lewicki 2017: 43).

Pojęcia **językoznawstwo konfrontatywne** i **kontrastywne** są niekiedy w literaturze przedmiotu używane zamiennie, przy czym na konieczność ich odróżnienia zwraca uwagę m.in. Zabrocki (1980: 280). Językoznawstwo kontrastywne ma przede wszystkim charakter aplikacyjny (stosowany), gdyż rozwinęło się w związku z potrzebami dydaktyki języków obcych. Wskazanie różnic między systemami językowymi daje w tym przypadku narzędzia do udoskonalania programów nauczania języków obcych, zwracając uwagę nauczycieli i uczniów na zjawiska w opanowywanym języku obcym, wskazując na różnice w stosunku do języka ojczystego uczniów, przeciwdziałając w ten sposób barierom opanowywania języków o charakterze interferencyjnym (por. Lewicki 2017: 43)<sup>7</sup>. Zatem analiza kontra-

<sup>6</sup> Obok terminu „**językoznawstwo konfrontatywne**”, które bada zarówno podobieństwa, jak i różnice w strukturze języków, funkcjonuje też termin „**językoznawstwo kontrastywne**”, skupiające się na różnicach między językami (Lachur 2004: 246). Jak zauważa Lewicki (2017: 43) językoznawstwo kontrastywne „[...] zwraca uwagę głównie na te cechy, które różnią porównywane systemy językowe, określając ich charakter i zasięg”.

<sup>7</sup> „**Interferencja** – wszelkie odchylenia od normy językowej spotykane w mowie ludzi posługujących się więcej niż jednym językiem; odchylenia te powstają w wyniku nakładania się struktur języka wyjściowego, najczęściej ojczystego, na język przyswajany” (Lachur 2004: 246).

stywna okazuje się przydatna przy planowaniu procesu dydaktycznego (umożliwiając przewidywanie błędów językowych), a także w preparacji materiału nauczania, zwłaszcza podręczników różnego typu (Lachur 2004: 246). Obecnie w wielu uniwersyteckich programach studiów filologicznych wprowadza się przedmiot „gramatyka konfrontatywna” bądź „gramatyka kontrastywna”, uznając jego przydatność przede wszystkim w kształceniu nauczycieli języków obcych (por. Lewicki 2017: 43).

Badania budowy języka jako abstrakcyjnego systemu, jego funkcji i rozwoju w ujęciu strukturalistycznym, a zatem oderwanym nieco od naturalnych warunków społecznych i kulturowych, niezależnym od procesów myślowych zachodzących w świadomości ich użytkowników (**językoznawstwo wewnętrzne**)<sup>8</sup> należy odróżnić od badań stojących na „pograniczu” między językoznawstwem a zjawiskami zewnętrznymi, czyli innymi dziedzinami (**językoznawstwo zewnętrzne**). „W opozycji do językoznawstwa wewnętrznego językoznawstwem zewnętrznym określić można badanie tych wszystkich zjawisk, które wobec systemu są zewnętrzne, choć mogą go warunkować, mieć z nim silny związek” (Grzegorzczkova 2017: 156).

Językoznawstwo zewnętrzne dotyczy zatem zagadnień związanych ze stosunkiem języka do takich zjawisk, jak: kultura (**etnolingwistyka**), zróżnicowanie społeczne (**socjolingwistyka**) czy geograficzne (**geografia lingwistyczna, dialektologia**). Są to takie dziedziny jak:

- **etnolingwistyka** (najstarsza z dyscyplin pogranicznych) wywodząca się z amerykańskich, lingwistycznych badań antropologicznych, stąd nazywana często **lingwistyką antropologiczną** lub **lingwistyką kulturową**, bada wszelkie związki oraz relacje między językiem, kulturą, człowiekiem (społeczeństwem), rzeczywistością i rozwija się współcześnie bardzo intensywnie. Początki etnolingwistyki wiąże się z działalnością amerykańskich badaczy E. Sapira i B. Whorfa, którzy w latach 30. XX wieku badali kulturę i języki plemion indiańskich, stwierdzając ich ogromną odmienność w stosunku do języków indoeuropejskich.

<sup>8</sup> Odróżnienia językoznawstwa wewnętrznego od zewnętrznego dokonał już F. de Saussure, aczkolwiek nie sprecyzował on dokładnie tych pojęć. Najogólniej można powiedzieć, że w ramach **językoznawstwa wewnętrznego** badany jest język (system określonego języka naturalnego), jego struktura fonologiczna, gramatyczna, leksykalna wraz z właściwościami semantycznymi (por. Grzegorzczkova 2017: 156), wówczas możemy wyróżnić też szczegółowe obszary badań, takie jak: gramatyka, składnia, semantyka, pragmatyka itp.

Sformułowali tzw. **hipotezę Sapira-Whorfa (hipotezę względności językowej/relatywizmu językowego)** o ścisłym związku między językiem a poznaniem, myśleniem i kulturą społeczności mówiących, tworząc podwaliny pod **językoznawstwo kulturowe** (Grzegorzczukowa 2017: 158; Lachur 2004: 248–250);

- **socjolingwistyka** (termin użyty po raz pierwszy w 1952 roku w USA) „[...] bada rolę języka w społeczeństwie oraz współzależności zjawisk językowych i struktury społecznej, tzn. rozpatruje język w całym jego zróżnicowaniu w stosunku do struktury społecznej” (Lachur 2004: 254). Analizuje uzależnienie sposobów mówienia od środowisk społecznych (tzw. dialektologię społeczną), czyli gwary środowiskowe, miejskie, żargonu, mowę studencką, żołnierską, uczniowską, zawodowe odmiany języka (np. gwarę teatralną). Ponadto bada uzależnienia sposobów językowego zachowania od sytuacji komunikacyjnej mówiących (oficjalnej i nieoficjalnej), a więc najogólniej od roli, jaką w komunikacji językowej odgrywają jej uczestnicy (Grabias 1994, za: Grzegorzczukowa 2017: 158);
- **geografia lingwistyczna** bada rozmieszczenie geograficzne języków w skali świata (przyczyniając się w rezultacie do tworzenia atlasów języków na świecie), a także wszelkie uzależnienie sposobów mówienia ludzi od terytorium geograficznego. W zakresie badań **dialektologii** leży z kolei zróżnicowanie geograficzne jednego języka, gwary pograniczne, dialekty mieszane itp. (Grzegorzczukowa 2017: 157).

Inny zespół dyscyplin językoznawstwa zewnętrznego dotyczy opisów wszelkich mechanizmów fizjologicznych i psychicznych mówienia (będących w dużej mierze przedmiotem nauk przyrodniczych, psychologicznych), a także opisu właściwości akustycznych dźwięków mowy, należącego do fizyki. Zatem można tu wyróżnić takie dyscypliny i badania pograniczne, jak: **fonetyka eksperymentalna** (artykulacyjna, akustyczna), **psycholingwistyka**, **neurolingwistyka**, **logopedia** oraz **afazjologia**. Są to następujące obszary badań:

- badania eksperymentalne w zakresie mechanizmów wytwarzania mowy (oraz jej natury fizjologiczno-przyrodniczej) zatem wszelkie typy **fonetyki eksperymentalnej** (artykulacyjnej, akustycznej), także badanie percepcji mowy, a więc mechanizmów odbioru dźwięków i ich interpretacji (**audiologia**). Dyscypliny te wykorzystują wiedzę pozalingwistyczną (głównie przyrodniczą) do wyjaśniania zjawisk ściśle językowych. Fo-

netyka akustyczna rozwija się dość intensywnie w związku z próbami sztucznej syntezy mowy (Grzegorzczkova 2017: 156);

- **psycholingwistyka**, której przedmiotem badań są „zjawiska psychologiczne i fizjologiczne zachodzące u człowieka w procesie komunikacji, związki między aspektem fizjologicznym, psychicznym, poznawczym i komunikacyjnym przyswajania (uczenia się i nauczania) oraz użycia języka” (Lachur 2004: 251). W ramach psycholingwistyki badane są także biologiczne podstawy języka i różnice między porozumiewaniem się ludzi i zwierząt, jak również porównanie ontogenezy (przyswajanie języka przez jednostkę) i filogenezy języka (czyli pochodzenia i rozwoju języka w ogóle). W zakres badań psycholingwistycznych wchodzi ponadto badania nad afazją i sposobami jej leczenia (por. **neurolingwistyka**) (Lachur 2004: 251). W obrębie psycholingwistyki analizowane są także procesy **rozwój mowy dziecka**;
- **neurolingwistyka**, której przedmiotem badań jest zespół schorzeń polegających na zaburzeniach rozumienia mowy i na niemożności mówienia, określanych jako **afazja** (Lachur 2004: 254);
- **logopedia**, zajmująca się badaniem i leczeniem wad wymowy, które mogą mieć przyczyny artykulacyjne (zaburzenia mowy związane z wadami aparatu mownego), jak również przyczyny neurologiczne (np. jękanie się) wynikające z zaburzeń centralnego układu nerwowego, powstałe na skutek urazów i schorzeń mózgu (Grzegorzczkova 2017: 157).

Należy zaznaczyć, że w obrębie wymienionych subdyscyplin językoznawstwa zewnętrznego mogą być prowadzone badania, których celem jest praktyczne wykorzystanie wiedzy lingwistycznej w celu rozwiązywania „praktycznych problemów”. Wśród dyscyplin należących do językoznawstwa zewnętrznego Grzegorzczkova (2017: 159) zwraca uwagę na dwie nauki stosowane, a mianowicie **językoznawstwo normatywne** oraz **glottodydaktykę**. Językoznawstwo normatywne, bazując na wiedzy o systemie i jednocześnie danych socjolingwistycznych, ustala normy poprawności językowej zależne od odmiany stylowej języka, a zatem celu komunikacyjnego wypowiedzi (należy tu **stylistyka praktyczna** i **nauka o poprawności językowej**, zwana też **kulturą języka**) (por. Buttler, Kurkowska, Satkiewicz 1986; Markowski 2012). **Glottodydaktyka** z kolei stanowi dyscyplinę stosowaną, zajmującą się nauczaniem języków obcych. Wykorzystuje wiedzę o systemach nauczanych języków oraz badania porównawcze, kontrastywne,

wydobywające różnice i podobieństwa między porównywanymi językami (por. Grzegorzczkowa 2017: 159).

Istotnym momentem w rozwoju językoznawstwa (lingwistyki) było pojawienie się świadomego wykorzystania i zastosowania wyników badań językoznawczych do celów praktycznych, co w efekcie doprowadziło do utworzenia nowego kierunku nauki o języku, a mianowicie tzw. **językoznawstwa stosowanego** (Grucza 1971: 48; Handke, Rzetelska-Feleszko 1977: 14). W wyniku powiązania językoznawstwa z celami praktycznymi powstaje zatem językoznawstwo stosowane (lingwistyka stosowana), początkowo rozwijając się w Związku Radzieckim oraz Stanach Zjednoczonych, obejmuje zagadnienia kontaktów różnojęzycznych, a więc przekłady maszynowe oraz nauczanie języków obcych czy problemy patologicznych zaburzeń mowy zarówno w aspekcie praktycznym, jak i teoretycznym (Handke, Rzetelska-Feleszko 1977: 14). Stopniowo problematyka badana w ramach lingwistyki stosowanej poszerzała się o coraz to nowe obszary, na co znaczący wpływ miało wiele czynników (por. Gruszczyńska 2014: 94), m.in. postęp techniczny (związany z próbami automatyzacji procesów językowych), osłabienie strukturalizmu, w tym jego odmiany amerykańskiej, a także pojawienie się generatywizmu, który w latach 50. XX wieku coraz bardziej zawężał pole badań językoznawczych, odrzucając m.in. komunikacyjną funkcję języka. W konsekwencji wszelkie aspekty zewnętrzne, związane z funkcjonowaniem języka, znalazły się poza obszarem zainteresowania generatywistów, a to z kolei sprzyjało rozwojowi językoznawstwa stosowanego. Problematyka ta była coraz bardziej obszerna, zwłaszcza wobec dokonujących się zmian w sposobie komunikowania się i stanowiła idealny grunt do rozwoju lingwistyki stosowanej. Jak zauważają Handke i Rzetelska-Feleszko (1977: 14), jednym z podstawowych założeń językoznawstwa stosowanego było traktowanie języka jako narzędzia komunikacji między członkami określonego społeczeństwa, w konsekwencji językoznawstwo znalazło się w obrębie zagadnień z zakresu teorii informacji<sup>9</sup>. Przez lata lingwistyka stosowana była definiowana i interpretowana na wiele sposobów i stopniowo rozszerzał się także zakres jej badań. Począwszy od rozwoju badań z zakresu dydaktyki i metodyki języków ob-

<sup>9</sup> Teoria informacji oraz podstawowe pojęcia z jej zakresu, takie jak: tekst, kod językowy, nadawca i odbiorca, wprowadzone zostały do teoretycznych podstaw nauczania języków obcych (Handke, Rzetelska-Feleszko 1977: 32).

cych, naukę drugiego języka (SLA) (skoncentrowaną na uczeniu się, nie zaś na nauczaniu) poprzez ocenę biegłości językowej, politykę językową, badania realnych problemów odchodzących od lingwistyki teoretycznej aż do badań nad wielojęzycznością, translatologią, czy też przykładowo współczesnych badań z zakresu lingwistyki komputerowej lub dyskursu – obszar jej zastosowań nieustannie się poszerza (por. Gruszczyńska 2014: 95; Kaplan 2010; Davies, Elder 2004).

Należy jednocześnie podkreślić, że językoznawstwo stosowane nie jest działalnością wyłącznie praktyczną, gdyż jest bardzo ściśle powiązane z problematyką teoretyczną (Handke, Rzetelska-Feleszko 1977: 31). W tym sensie **językoznawstwo stosowane** (lingwistyka stosowana) stanowi pewne rozwinięcie, uzupełnienie lingwistyki podstawowej, językoznawstwa teoretycznego (ogólnego), tzw. **lingwistyki czystej**, stanowiącej podstawowy człon lingwistyki w ogóle<sup>10</sup>. Zarówno zatem lingwistyczne badania czyste (podstawowe), jak i lingwistyka stosowana tworzą i dostarczają wiedzę naukową oraz wzajemnie się warunkują. Jak słusznie zauważa Hockett (1968: 13): „Wszystko to, co ktokolwiek wykrywa w języku, jest wodą na młyn językoznawcy. Zadaniem jego jest włączenie każdego odkrycia w systematyczny opis języka tak, aby jego następcy nie tracili czasu, odkrywając na nowo Amerykę” (por. Hockett 1968: 13).

Lingwistyka stosowana, jako że stanowi kluczowe, tytułowe zagadnienie niniejszego rozdziału, zostanie szczegółowo zdefiniowana i opisana w dalszej jego części.

<sup>10</sup> Nie można twierdzić, że językoznawstwo tzw. czyste jest nauką czysto teoretyczną, a stosowane – praktyczną (niekiedy nazywaną „językoznawstwem w praktyce”). Językoznawstwo stosowane jest także powiązane z działalnością teoretyczną (gdyż ma sferę rozważań i badań teoretycznych) (por. Handke, Rzetelska-Feleszko 1977: 31), ale dostarczając wiedzy praktycznej, umożliwia jednocześnie pełnienie pewnych funkcji praktycznych. **Lingwistyka czysta** ma na celu poznanie tego, „jaka jest natura czy istota międzyludzkiej komunikacji językowej, to znaczy opisanie występujących w jej zakresie zjawisk dostępnych empirycznej obserwacji oraz ustalenie czynników warunkujących tę komunikację, a także ustalenie (sformułowanie) praw (reguł) rządzących zarówno jej funkcjonowaniem, jak i rozwojem” (Grucza 2017: 115). **Lingwistyka stosowana** z kolei (będąca komplementarną poddziedziną lingwistyki w stosunku do lingwistyki czystej) ma na celu „z jednej strony poznanie sposobów reagowania przedmiotu lingwistycznych zainteresowań na takie lub inne interwencje z zewnątrz, a z drugiej strony poznanie możliwości kierowania czy też manipulowania tym przedmiotem oraz możliwości przekształcania i formowania tego przedmiotu” (Grucza 2017: 115).

## 2. Lingwistyka stosowana – krótki zarys historii rozwoju, definicja pojęcia, przedmiot badań i cele

### 2.1. Krótki zarys historii rozwoju

Rozważania lingwistyczne już w czasach antycznych oraz w średniowieczu były ściśle powiązane z problemami natury praktycznej (w szczególności ze sprawami dydaktyki językowej, z nauczaniem języków) i chociaż w późniejszych czasach nadal dyskutowano o praktycznej użyteczności badań lingwistycznych i konieczności zorganizowania badań nad sposobami ich wykorzystania, to tak naprawdę rzeczywisty przełom w tym zakresie nastąpił dopiero w latach 1940–1950 w Stanach Zjednoczonych (Grucza 2017: 30–32). Przy czym należy podkreślić, że przełom w zakresie praktycznych zastosowań lingwistyki nie był podyktowany względami czysto naukowymi, ale głównie praktycznymi i finansowymi. Dokonał się on między innymi w obliczu konieczności optymalizacji procesu nauczania języków obcych, przed jaką stanęły Stany Zjednoczone w czasie drugiej wojny światowej. Finansowano wówczas badania lingwistyczne, których wyniki można było wykorzystać w celu opracowania skutecznej metody intensyfikacji nauki języków obcych dla żołnierzy armii amerykańskiej<sup>11</sup>, ale także badania mające na celu wykorzystanie i zagospodarowanie urządzeń przemysłu komputerowego pierwotnie wytworzonych dla celów wojennych (Grucza 2009: 21; por. Grucza 2017: 32). Nauczanie języków obcych stało się zatem „pierwszą dziedziną świadomych zastosowań wyników badań językoznawczych albo pierwszą dziedziną świadomych interwencji lingwistycznych” (Grucza 2017: 20). W kręgu takiej problematyki zrodziło się pojęcie lingwistyki stosowanej. Wkrótce pojawiły się nowe dziedziny zastosowań lingwistyki w związku z rozwojem techniki, zwłaszcza telekomunikacyjnej i komputerowej (Grucza 2017: 22). W technice telekomunikacyjnej zastosowania znajdują głównie wyniki badań fonetycznych oraz fonologicznych (czyli dotyczące strony sygnałowej mowy) oraz zagadnienia automatycznego rozpoznawania i syntezy mowy. Dziedziny technicznych zastosowań językoznawstwa zaczęły się na dobre rozwijać po drugiej woj-

<sup>11</sup> Chodziło o usprawnienie procesu nauczania języków obcych na gruncie języka angielskiego oraz języka angielskiego jako języka obcego.

nie światowej, a spośród nich na pierwszy plan wysunęło się tzw. tłumaczenie automatyczne (maszynowe) (tzw. **lingwistyka komputerowa**) (por. Grucza 2017: 23), uchodzące za drugi, ale i nie jedyny (obok nauczania języków obcych) główny dział współczesnego językoznawstwa stosowanego. Jednocześnie uświadomiono sobie dziedziny znacznie wcześniejszych zastosowań lingwistyki (Grucza 1971: 20–21; Handke, Rzetelska-Feleszko 1977: 31), a w szczególności takie jak m.in.: standaryzacja języków narodowych (pod kątem poprawności, ustalania norm językowych, prawidłowego nauczania języka obcego w szkołach), logopedia (obejmująca terapię mowy), psychologiczne (szczególnie psychoterapeutyczne) zastosowanie wyników badań językoznawczych, leksykografia (sporządzanie słowników jedno-, dwu- i wielojęzycznych), interlingwistyka (czyli problematyka dotycząca tworzenia sztucznych języków pomocniczych typu międzynarodowego jak esperanto, ale też typu matematyczno-logicznego, czyli kodów informacyjno-logicznych), lingwistyka antropologiczna (badanie związków językowo-kulturowych), propaganda i reklama.

Niemniej można stwierdzić, że rozwój współczesnej lingwistyki dokonał się przynajmniej częściowo pod wpływem potrzeb praktycznych, a amerykańskie badania wszczęte „pod szyldem lingwistyki stosowanej” (Grucza 2009: 21) nabrały światowego rozgłosu i wzbudziły zainteresowanie lingwistów europejskich, dla których zresztą wyrażenie „**lingwistyka stosowana**” znane było już od dawna<sup>12</sup>.

Mimo iż historia samego wyrażenia „lingwistyka stosowana” zaczęła się znacznie wcześniej w Europie niż w USA, to faktyczny rozkwit zainteresowań tym zagadnieniem na gruncie europejskim nastąpił jednak dopiero w okresie powojennym pod wpływem wspomnianych wcześniej badań amerykańskich, gdzie termin **lingwistyka stosowana** początkowo był wiązany z dydaktyką obcojęzyczną (Grucza 2017: 35). Jak zauważa Grucza (2017: 35), to właśnie w USA zaczęła się również „instytucjonalna historia lingwistyki stosowanej od ukonstytuowania odpowiedniej dyscypliny akademickiej dydaktyki”, gdzie w 1946 roku wprowadzono lingwistykę po raz pierwszy do programu uniwersyteckiego jako odrębną dziedzinę działalności

<sup>12</sup> Należy też zaznaczyć, że historia lingwistyki stosowanej zaczęła się długo przed właściwym jej wyróżnieniem za pomocą odrębnej nazwy lingwistyka stosowana. Wiele lat zajmowano się nieświadomie zagadnieniami, które dzisiaj zalicza się do lingwistyki stosowanej.

uniwersyteckiej<sup>13</sup>, a następnie utworzono pierwszy samodzielny instytut lingwistyki stosowanej – Center for Applied Linguistics (w 1959 roku, w Waszyngtonie). Z kolei około 1948 roku pojawiło się pierwsze czasopismo poświęcone zagadnieniom lingwistyki stosowanej o nazwie „Language Learning: A Journal of Applied Linguistics” (Kaplan 2010: 4). „Połączenie pragmatycznej tendencji amerykańskiej z europejską tradycją analityczną spowodowało, że [...] funkcję lidera działań promujących rozwój lingwistyki stosowanej przejęła Europa” (Grucza 2009: 22).

Europa stała się zatem niewątpliwie liderem w działaniach promujących rozwój lingwistyki stosowanej między innymi dzięki energicznym działaniom lingwistów francuskich, zainteresowanych tłumaczeniem automatycznym. We Francji, w 1959 roku powstało pierwsze narodowe towarzystwo lingwistyki stosowanej – Association pour l'Étude et le Développement de la Traduction Automatique et de la Linguistique Appliquée (ATALA). Francuzi byli jednak przede wszystkim głównymi inicjatorami, istniejącego do dzisiaj, międzynarodowego towarzystwa lingwistyki stosowanej, powstałego w 1964 roku – Association Internationale de Linguistique Appliquée (AILA)<sup>14</sup>. Jak zauważa Grucza (2017: 62), początkowo termin *linguistique appliquée* odnoszony był tutaj głównie do tłumaczenia mechanicznego (automatycznego), a dopiero z czasem rozszerzono jego zakres o badania nad zagadnieniami glottodydaktycznymi. W ślad za Francją w innych krajach europejskich (m.in. w Niemczech, Wielkiej Brytanii, ZSRR), ale też pozaeuropejskich zaczęły powstawać „narodowe” stowarzyszenia lingwistyki stosowanej.

Jeżeli chodzi o historię wyrażenia **lingwistyka stosowana** na gruncie europejskim, to jak już wspomniano, zaczęła się ona znacznie wcześniej w Europie niż w USA. Pojęcie **lingwistyka stosowana** (= **językoznawstwo stosowane**) (ang. *Applied Linguistics*; fr. *Linguistique appliquée*; niem. *Angewandte Linguistik* lub *Sprachwissenschaft*, ros. *Прикладное Языковедение*) zostało już wprowadzone w 1803 roku w Niemczech jako tytuł rozprawy *Angewandte Sprachlehre* autorstwa niemieckiego uczonego Augusta Ferdinanda Bernhardiego (Grucza 2017: 32, 47). Bernhardi nie tylko dokonał świadomego wyodrębnienia „lingwistyki stosowanej”, lecz także po raz pierwszy doko-

<sup>13</sup> Stało się to za sprawą Charlesa C. Friesa, ówczesnego dyrektora Instytutu Języka Angielskiego Uniwersytetu Michigan (English Language Institute, University of Michigan) (Grucza 2017: 35).

<sup>14</sup> W brzmieniu angielskim: International Association of Applied Linguistics.

nał podziału w obrębie lingwistyki jako dyscypliny naukowej, na **lingwistykę czystą** oraz **lingwistykę stosowaną**. Rozróżnienie to stanowiło początek zaliczania pewnych zagadnień do zbioru zadań lingwistyki stosowanej. Tę ostatnią zdefiniował jako: „część lingwistyki, która winna zająć się badaniem możliwości wykorzystania języka dla (lepszego?) przedstawienia wyobrażeń poetyckich i naukowych” (Grucza 2017: 48). Bernhardt nie pisał jednak o zastosowaniach lingwistyki, ale o zastosowaniach języka w poezji oraz nauce.

Jeden z najśłynniejszych polskich lingwistów, a mianowicie Jan Nieciśław Baudouin de Courtenay, również poparł wspomnianą propozycję podziału lingwistyki na czystą i stosowaną oraz przedstawił własną koncepcję lingwistyki stosowanej, wypowiadając się na ten temat po rosyjsku w słynnym petersburskim wykładzie inauguracyjnym w 1870 roku. Tekst tego wykładu ukazał się drukiem pod tytułem *Nekotorye obščie zamečani-ja o jazykovedenii i jazyke*. Baudouin de Courtenay przyczynił się niewątpliwie do wyodrębnienia lingwistyki stosowanej w obrębie polskiej myśli lingwistycznej. Uważał, że głównym zadaniem lingwistyki stosowanej jest „badanie (poszukiwanie) możliwości zastosowania wiedzy zgromadzonej przez lingwistykę czystą do analizy problemów, których rozwiązaniem zajmują się inne dziedziny nauki” (Grucza 2017: 184). Starał się wykazać, że lingwistyka stosowana nie jest ani dziedziną sztuki, ani działalności praktycznej, ale jest określoną poważną dziedziną nauki, która jest potrzebna innym dziedzinom nauki. „Jest poważną nauką zajmującą się opisywaniem i wyjaśnianiem zjawisk językowych – dziedziną, której rezultaty mogą być użyteczne dla wielu innych dziedzin nauki” (Grucza 2017: 184). Wskazał na pewne możliwe zastosowania lingwistyki, m.in. w: pedagogice, a właściwie dydaktyce, retoryce praktycznej, nauce mówienia i pisania głuchoniemych, nauce pisania i czytania tekstów, a także polityce (Grucza 2017: 186).

Grucza (2009: 23–24), podsumowując kluczowe obserwacje lingwistów w zakresie prób definicji oraz formułowanych pytań w kwestii odróżnienia lingwistyki stosowanej od tradycyjnej, zauważył, że odpowiedzi można sprowadzić do następujących typów:

(1) **lingwistyka stosowana** to tyle co wykorzystywanie lub poszukiwanie możliwości wykorzystania rezultatów już zrealizowanych badań lingwistycznych (a) przez podmioty innych dziedzin nauki i/lub (b) przez podmioty różnych dziedzin praktyki, w tym przez podmioty działające na polu edukacji (tak Baudouin

de Courtenay) albo (c) wykazywanie praktycznej użyteczności rezultatów badań lingwistycznych;

(2) **lingwistyka stosowana** to pewne rodzaje badań podjętych po to, by uzyskać wyniki, które umożliwią przyczynienie się do rozwiązania pewnych problemów praktycznych (tak Amerykanie, a w pewnej mierze już także A.F. Bernhardt);

(3) **lingwistyka stosowana** to zbiór takich dziedzin, jak tzw. metodyka nauki języków obcych, glottodydaktyka, translatoryka, afazjologia, logopedia, studia kontrastywne lub terminologia (takie rozumienie zdaje się leżeć u podłoża programów AILA).

W okresie międzywojennym powyższe badania kontynuowane były w niewielkim zakresie i można jedynie odnotować początki badań w zakresie studiów kontrastywnych za sprawą polsko-rosyjskich studiów porównawczych dla potrzeb glottodydaktycznych, które zapoczątkował Baudouin de Courtenay, oraz można wspomnieć o pracach germanisty Adama Kleczkowskiego. Poza tym główna uwaga badaczy skierowana była jednak w tym czasie na inne kwestie, m.in. badania związane z próbami tworzenia specjalistycznych gramatyk dydaktycznych. Okres międzywojenny był też czasem, kiedy konstituowała się polska metodyka nauczania języków obcych i załóżki późniejszej polskiej **glottodydaktyki**. Koncentrowano się także głównie na organizacji nauki języków obcych w polskich szkołach oraz dyskutowano kwestie standaryzacji języka polskiego i pielęgnowania polskiej kultury językowej (por. Grucza 2017: 181–192).

Badania lingwistyczne zaczęły się natomiast ponownie rozwijać bardzo intensywnie w okresie powojennym. To na gruncie polskim dokonała się tak naprawdę pierwsza „postamerykańska uniwersytecka instytucjonalizacja lingwistyki stosowanej” (Grucza 2009: 22). Ta instytucjonalna historia lingwistyki stosowanej wiąże się niewątpliwie z ośrodkiem badawczym w Poznaniu, gdzie w 1965 roku utworzono z inicjatywy prof. Ludwika Zabrockiego pierwszy w Polsce, samodzielny Zakład Językoznawstwa Stosowanego<sup>15</sup>

<sup>15</sup> W związku z likwidacją Zakładu Językoznawstwa Stosowanego wskutek reformy w 1969 roku, w jego miejsce w 1973 roku utworzono Instytut Językoznawstwa, a następnie wyłoniono z niego Katedrę Glottodydaktyki, której twórcą był prof. Waldemar Pfeiffer. Instytutem Językoznawstwa kierował prof. Ludwik Zabrocki, natomiast po jego śmierci – jego uczeń prof. Jerzy Bańcerowski. Od roku 2005 działa w Poznaniu utworzony z inicjatywy prof. Pfeiffera drugi polski Instytut Lingwistyki Stosowanej. Jak zauważa Grucza (2017: 201), „twórczość naukowa i dydaktyczna J. Fisiaka, J. Bańcerowskiego oraz W. Pfeiffera dopro-

na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. Prof. Zabrocki oraz jego otoczenie naukowe wyraźnie wiązali lingwistykę stosowaną z dydaktyką i metodyką nauczania języków obcych (Grucza 2017: 63). Zainteresowanie tą tematyką znalazło także odzwierciedlenie w tytule pierwszego polskiego czasopisma poświęconego lingwistyce stosowanej o nazwie „Glottodidactica. An International Journal of Applied Linguistics”, a wkrótce zainteresowania lingwistyką stosowaną upowszechniły się w skali kraju, w ślad za czym zaczęły powstawać nowe ośrodki naukowo-dydaktyczne<sup>16</sup>.

Pierwszy polski Instytut Lingwistyki Stosowanej (ILS), będący ponadto pierwszą tego typu uniwersytecką jednostką organizacyjną w skali światowej, powstał w 1972 roku z inicjatywy Franciszka Gruczy na Uniwersytecie Warszawskim. Prace tego ośrodka koncentrowały się początkowo głównie na badaniach obejmujących zagadnienia z trzech zakresów – teorii komunikacji językowej, glottodydaktyki oraz translatoryki<sup>17</sup>. Stopniowo zostały poszerzone o nowe zagadnienia dotyczące szeroko rozumianej kultury, w szczególności kompetencji kulturowej, oraz o zagadnienia gramatyki, leksykografii oraz języków specjalistycznych (por. Grucza 2017: 206–207). W 1973 roku powołano Polski Komitet Lingwistyki Stosowanej, a następnie w 1981 roku, z inicjatywy prof. Gruczy, Polskie Towarzystwo Lingwistyki Stosowanej (PTLS). Towarzystwo jako organizacja naukowa działa w Polsce do dziś, a jego celem jest propagowanie rozwoju studiów i badań w dziedzinie lingwistyki stosowanej oraz wykorzystywanie ich wyników w praktyce<sup>18</sup>.

## 2.2. Definicja pojęcia, przedmiot badań i cele

Mimo wzrostu znaczenia i rozwoju lingwistyki stosowanej, pojawiają się coraz to nowych instytucji i czasopism, organizowanych konferencji, kongresów i sympozjów poświęconych tej dziedzinie, można zaobserwować

wadziła do wykształcenia się w Poznaniu pod koniec lat 70. drugiej poznańskiej szkoły lingwistyki stosowanej”.

<sup>16</sup> Duże znaczenie miały w tej kwestii pierwsze artykuły, m.in. F. Gruczy pt. *Językoznawstwo stosowane a tzw. „lingwistyka komputerowa”*. Do światowego rozgłosu polskich aktywności realizowanych w zakresie lingwistyki stosowanej przyczyniły się także badania kontrastywne, realizowane w połowie lat 60. XX wieku z inicjatywy Jacka Fisiaka w poznańskim Instytucie Filologii Angielskiej (UAM) (Grucza 2009: 22; por. Grucza 2017: 200).

<sup>17</sup> W 1973 roku w Instytucie Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego uruchomiono magisterskie studia translatoryczne (Grucza 2017).

<sup>18</sup> Polskie Towarzystwo Lingwistyki Stosowanej, <http://ptls.uw.edu.pl/> [dostęp: 9.09.2021].

pewne niejasności i chaos w zakresie jej definiowania w literaturze przedmiotu. Najczęściej definiuje się lingwistykę stosowaną poprzez wyliczanie dziedzin jej praktycznych zastosowań (zarówno humanistycznych, jak i technicznych), przy czym najczęściej wymienia się nauczanie języków obcych oraz tzw. tłumaczenia automatyczne (Grucza 2017: 37–40). Pozostałe, często wyliczane dziedziny praktycznych zastosowań lingwistyki to m.in. metodyka nauczania języka ojczystego, metodyka nauczania języków obcych, technologia nauczania języków (ojczystych i obcych), tworzenie materiałów do nauczania języków (ojczystych i obcych), stylistyka praktyczna, tworzenie testów językowych i testowanie, nauczanie metodyki nauczania języków obcych, logopedia, a więc także terapia mowy, psychotherapeutyka, leksykografia, a zwłaszcza twórcza terminologia, interlingwistyka, różne dziedziny tzw. sztuk werbalnych (np. retoryka, poetyka), teleinformatyka, automatyczne przetwarzanie danych zawartych w tekstach językowych (zbieranie, wybieranie, porządkowanie, szyfrowanie itd.), reklama, propaganda językowa (Grucza 2019: 37–40)<sup>19</sup>. Polański (2003: 281) także wylicza w ramach językoznawstwa stosowanego szereg badań, np. badania nad efektywnością nauczania języków obcych, badania nad poprawnością językową, pracę nad udoskonalaniem kodów do przekazywania informacji w telekomunikacji, badania nad udoskonaleniem tłumaczenia maszynowego, teorię przekładu, logopedię, badania w zakresie polityki językowej i kultury języka, opracowywanie alfabetów dla języków, które nie znały do tej pory piśmiennictwa, udoskonalanie stenografii oparte na badaniach statystyczno-językoznawczych, prace nad standaryzacją terminologii naukowej w obrębie poszczególnych języków i w skali międzynarodowej, badania nad afazją i sposobami jej leczenia (logoterapia). Wileczek (2020: 33) odnosi lingwistykę (językoznawstwo stosowane) w węższym znaczeniu głównie do dydaktyki języka (glottodydaktyki), ale już w szerszym ujęciu – do takich dziedzin, jak np. przekładoznawstwo, logopedia, kultura języka, tłumaczenie maszynowe. Różni uczeni utożsamiają lingwistykę stosowaną z różnymi spośród wymienionych dziedzin (lub wręcz jej grupami).

<sup>19</sup> Przyczynę tego stanu rzeczy można upatrywać m.in. w zmienności, braku konsekwencji i uporządkowania proponowanych dziedzin w ramach programów i materiałów kongresów stowarzyszenia AILA. Ani programy, ani materiały kongresów nie proponowały tak naprawdę jednolitego modelu czy też systematyzacji pojęcia lingwistyki stosowanej, ograniczając się do wyliczania dziedzin (por. Grucza 2019: 37–41, 65–76).

Upraszczając nieco to zagadnienie i nie odwołując się do wyliczania dziedzin, co niekiedy jest postrzegane jako nie do końca zadowalające i akceptowalne (por. Grucza 2017: 39), można przywołać różne, pojawiające się w literaturze przedmiotu, definicje terminu lingwistyka stosowana, rozpatrywanego w niej początkowo m.in. jako „badania spełniające funkcje praktyczne” (por. Bańczerowski et al. 1982) czy „badania nad praktycznym używaniem języka, a także ulepszaniem jego funkcjonowania” (Moulton 1963, cyt. za: Grucza 2017: 39). William Grabe z kolei definiuje lingwistykę stosowaną „jako dyscyplinę opartą na praktyce, która zajmuje się problemami językowymi w rzeczywistych kontekstach” (Kaplan 2010: 42)<sup>20</sup>. W literaturze przedmiotu można zaobserwować częste odwołania do definicji zaproponowanej przez Christophera Brumfita, zgodnie z którą lingwistyka stosowana to „teoretyczne i empiryczne badanie rzeczywistych problemów, w których język jest pojęciem centralnym” (Brumfit 1995: 27, cyt. za: Simpson 2011: 2)<sup>21</sup>. Z kolei Lachur uważa, że lingwistyka stosowana to

nauka o możliwościach i sposobach wykorzystania osiągnięć językoznawstwa w różnych dziedzinach życia oraz w innych dziedzinach naukowych; do językoznawstwa stosowanego zalicza się przede wszystkim badania nad efektywnością w nauczaniu języków obcych, badania nad poprawnością językową, pracę nad udoskonalaniem kodów do przekazywania informacji w telekomunikacji, badania nad udoskonalaniem tłumaczenia maszynowego, teorię przekładu, logopedię, badania w zakresie polityki językowej i kultury języka, opracowywanie alfabetów dla języków, które nie znały do tej pory piśmiennictwa, badania nad afazją i sposobami jej leczenia itd. (Lachur 2004: 16).

Na gruncie polskim można przytoczyć definicję według koncepcji Gruczy (por. 1971; 2017), który podkreśla, że

<sup>20</sup> Cytat oryginalny w języku angielskim [tłum. P.N.-K.]: „I have defined applied linguistics as a practice-driven discipline that addresses language-based problems in real-world contexts”.

<sup>21</sup> Cytat oryginalny w języku angielskim [tłum. P.N.-K.]: „the theoretical and empirical investigation of real-world problems in which language is a central issue” (Brumfit 1995: 27, cyt. za: Simpson 2011: 2).

terminem '**językoznawstwo stosowane**' określa się rezultaty działalności naukowej, której celem jest wykorzystanie czy zastosowanie zdobyczy językoznawstwa dla usprawnienia czy wręcz stworzenia (kontakt różnojęzyczny, zaburzenia patologiczne) warunków komunikacji językowej. [...] istnieje jeszcze trzeci, dość częsty sposób rozumienia pojęcia językoznawstwa stosowanego, a mianowicie taki, że dziedzinę tę ogranicza się do badań związanych ze stosowaniem wyników językoznawstwa w zakresie nauczania języków obcych (Grucza 1971: 49).

Uwzględniając przede wszystkim fakt, że przedmiotem badań lingwistyki jest język rozumiany jako środek komunikacji albo porozumiewania się między ludźmi, **lingwistyka stosowana** to „badania prowadzone na bazie informacji zgromadzonych przez lingwistykę czystą nad sposobami tworzenia, przywracania oraz ulepszania warunków komunikacji językowej, a także nad możliwościami zwiększenia efektywności tych sposobów”. W tym kontekście badania mogą dotyczyć kwestii tworzenia języka jako środka komunikacji, ulepszania języka albo tworzenia warunków dla jego obiegu komunikacyjnego, z uwzględnieniem takich czynników, jak nadawca, odbiorca oraz języka jako urządzenia i języka jako zbioru tekstów (por. Grucza 2017: 41).

Należy w tym miejscu podkreślić, że **przedmiotem badań lingwistyki** (zarówno czystej, jak i stosowanej) są w ogólnym rozumieniu języki ludzkie, rozumiane bądź jako konkretne, rzeczywiste języki ludzkie, bądź jako idealne języki-modele (por. Grucza 2017: 110). W zakres zainteresowań lingwistyki stosowanej (podobnie jak lingwistyki czystej) wchodzi zatem dwa rodzaje obiektów. „Z jednej strony są to podmioty aktów komunikacji językowej, to znaczy (konkretni) ludzie wywołujący i realizujący te akty, pełniący w nich funkcję mówców-słuchaczy, a z drugiej strony są to wypowiedzi, które ludzie tworzą w tych aktach i nadają bądź odbierają w funkcji komunikacyjnego przekazu” (Grucza 2017: 133).

**Celem badań stosowanych** jest pozyskanie wiedzy naukowej innego rodzaju niż ta pozyskiwana przez podstawowe badania językoznawcze. Podstawowy cel lingwistyki stosowanej to dostarczenie wiedzy natury aplikatywnej i praktycznej (Grucza 2017: 134), a w kontekście komunikacji i porozumiewania się to przede wszystkim „dostarczanie wiedzy na temat możliwości i skutków przekształcania (na przykład doskonalenia) warunków

językowego porozumiewania się ludzi, możliwości przywracania utraconych, a także tworzenia nowych tego rodzaju warunków” (Grucza 2017: 138). Głównym zadaniem, a zarazem celem lingwistyki stosowanej jest „poszukiwanie, pozyskiwanie, wynajdywanie odpowiedniej aplikatywnej wiedzy i testowanie jej praktycznej skuteczności, a nie jej praktyczne (gospodarcze) stosowanie (wdrażanie)” (Grucza 2009: 36). Innymi słowy lingwistyka stosowana stawia sobie ponadto za cel usprawnianie, a nawet tworzenie warunków komunikacji, czyli obiegu informacji, co obecnie, zwłaszcza w dobie społeczeństwa informacyjnego, ma istotne znaczenie.

### 3. Współczesne tendencje i kierunki rozwoju lingwistyki stosowanej

Współcześnie obszar badań lingwistyki stosowanej wykazuje nadal ogromne zróżnicowanie. Największy wzrost zainteresowań na tym polu nastąpił na przełomie XX i XXI wieku. Obecnie do najczęściej opisywanych działów lingwistyki stosowanej należą m.in. (por. Gruszczyńska 2014: 95):

- metodyka i technologia nauczania języka ojczystego i nauczania języka obcego (w tym tworzenie materiałów);
- stylistyka praktyczna (języka ojczystego, języków obcych i porównawcza);
- logopedia (języka ojczystego i języków obcych);
- leksykografia (jedno- i wielojęzyczna);
- retoryka (w języku ojczystym, w językach obcych i porównawcza);
- werbalna i niewerbalna komunikacja językowa (ojczysta i obca, w tym za pomocą narzędzi elektronicznych);
- analiza dyskursu (ojczystego i obcego);
- polityka językowa;
- antropolingwistyka (na gruncie języka ojczystego, języka obcego i porównawcza);
- psycholingwistyka (na gruncie języka ojczystego, języka obcego i porównawcza);
- socjolingwistyka (na gruncie języka ojczystego, języka obcego i porównawcza);
- język mediów, w tym propagandy i perswazji (na gruncie języka ojczystego, języka obcego i porównawcza);

- języki specjalistyczne (w ramach języka ojczystego, języków obcych i porównawcza);
- lingwistyka normatywna (w tym kultura języka ojczystego, języków obcych i porównawcza);
- inżynieria lingwistyczna, w tym lingwistyka korpusowa (języka ojczystego, języków obcych i porównawcza);
- język uproszczony (w odniesieniu do języka ojczystego, języka obcego i porównawcza).

Poza wymienionymi powyżej działami można mówić o lingwistyce stosowanej, poruszającej także inne zagadnienia związane z aplikatywnie ukierunkowanymi rozważaniami i badaniami m.in. z zakresu komunikacji biznesowej, tłumaczenia pisemnego i ustnego, języka nowych mediów, dyskursu instytucjonalnego, lingwistyki legistatywnej, lingwistyki sądowej, lingwistyki klinicznej, komunikacji w medycynie, komunikacji specjalistycznej, analizy dyskursu oraz krytycznej analizy dyskursu, technologii cyfrowych w nauczaniu języków obcych, dyskursu edukacyjnego (szkolnego), języka i migracji, neurolingwistyki, alfabetyzacji, stylistyki (por. Simpson 2011).

Chociaż początkowo lingwistyka stosowana była kojarzona głównie z nauczaniem języków ojczystych i obcych, dzisiejsza lingwistyka jawi się jako interdyscyplinarna dziedzina nauki o doniosłym znaczeniu i wszystko wskazuje na to, że nadal taka pozostanie. Jak zauważa Grabe (Kaplan 2010: 40–41), w wielu dyskusjach i rozważaniach teoretycznych na temat trendów, dyscyplin i poddziedzin lingwistyki stosowanej wielokrotnie ginie istota lingwistyki stosowanej, a mianowicie fakt, że lingwistyka skupia się na próbach rozwiązywania rzeczywistych problemów językowych<sup>22</sup>, które napo-

<sup>22</sup> William Grabe (Kaplan 2010: 40–41) wymienia cały szereg problemów językowych, które wskazują obszar działań lingwistów: „The list is necessarily partial, but it should indicate what it is that applied linguists try to do, if not how they go about their work”. Można wskazać zatem m.in. następujące obszary problemów, którymi zajmują się lingwiści:

- Language learning problems (emergence, awareness, rules, use, context, automaticity, attitudes, expertise),
- Language teaching problems (resources, training, practice, interaction, understanding, use, contexts, inequalities, motivations, outcomes),
- Literacy problems (linguistic and learning issues),
- Language contact problems (language and culture),
- Language inequality problems (ethnicity, class, region, gender, and age),

tykają ludzie w realnym świecie, niezależnie od tego, czy są to osoby uczące się, nauczyciele, przełożeni, naukowcy, osoby świadczące różne usługi czy korzystające z tych usług, politycy, twórcy słowników, tłumacze albo liczni przedstawiciele świata biznesu. Istotny jest fakt, że te problemy językowe na świecie „napędzają lingwistykę stosowaną”, gdyż skłaniają lingwistów do korzystania z wiedzy z innych dziedzin poza językoznawstwem, a tym samym narzucają interdyscyplinarność będącą definiującym aspektem tej dyscypliny (Grabe, w: Kaplan 2010: 41).

Nadchodząca dekada badań i dociekań w lingwistyce stosowanej będzie kontynuowała z pewnością większość z poruszanych dotychczas zagadnień, a lingwiści będą musieli współpracować (zarówno na gruncie badań krajowych, jak i na arenie międzynarodowej) na rzecz skutecznego rozwiązywania rzeczywistych problemów językowych.

Można zauważyć pewne ogólne tendencje i kierunki rozwoju współczesnej lingwistyki stosowanej. W obszarze Unii Europejskiej lingwistyka stosowana porusza problemy związane z realizacją wspólnej polityki językowej w kontekście wielojęzyczności. Istotne jest tu zachowanie równowagi wszystkich języków i współpraca w zakresie utrzymania mniejszości językowych, zwłaszcza w dobie wzmożonej migracji wewnątrz UE oraz spoza jej granic. Lingwistyka stosowana staje także w obliczu konkretnych problemów społecznych, związanych np. z pojęciem analfabetyzmu społeczeństw, oraz wychodzi naprzeciw różnicom w komunikacji między różnymi grupami kulturowymi (por. Brown 2005).

Współcześni lingwiści wkładają dużo wysiłku w badania z zakresu analizy dyskursu. Poszerza się też nieustannie zakres analizowanych języków specjalistycznych służących jako narzędzie komunikacji specjalistycznej w wielu dziedzinach. Współczesne językoznawstwo stosowane zwróci również większą uwagę na kwestie motywacji i postawy, ponieważ mogą

- Language policy and planning problems (status planning, corpus planning, ecology of language),
- Language assessment problems (validity, reliability, usability, responsibility),
- Language use problems (dialects, registers, discourse communities, gatekeeping situations, limited access to services),
- Language and technology problems (learning, assessment, access, and use),
- Translation and interpretation problems (on-line, off-line, technology assisted),
- Language pathology problems (aphasics, dyslexia, physical disabilities).

one potencjalnie wpływać na wiele problemów językowych. Podobnie teorie uczenia się staną się bardziej centralnym zagadnieniem w uczeniu się i nauczaniu języków (Grabe, w: Kaplan 2010: 42–44). Wreszcie nie sposób pominąć rozwoju nowoczesnych technologii i obecnej cyfryzacji, które szerząc się wpływają na obszary lingwistyki stosowanej. Uwidacznia się to w rozwoju inżynierii lingwistycznej, lingwistyki komputerowej, lingwistyki korpusowej, szerokiego wykorzystania aplikacji komputerowych w badaniach lingwistycznych. Jednocześnie należałoby zwrócić uwagę na inne kwestie, takie jak trafność, uczciwość i etyka w testowaniu tych nowoczesnych narzędzi (por. Kaplan 2010: 42–44).

### Więcej na ten temat dowiesz się z:

- Grucza F. (1971), *Językoznawstwo stosowane a tzw. „lingwistyka komputerowa”*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. XXIX, s. 47–61, <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=91577&from=publication> [dostęp: 9.09.2021].
- Grucza F. (2009), *Metanaukowa i metalingwistyczna wizja lingwistyki (stosowanej)*, „Lingwistyka Stosowana, Przegląd”, t. 1, s. 19–39.
- Grucza F. (2017), *Lingwistyka stosowana. Historia – zadania – osiągnięcia. Dzieła zebrane. Tom 9*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej Uniwersytetu Warszawskiego, [https://portal.uw.edu.pl/documents/11738337/14640936/FG\\_Tom\\_9.pdf](https://portal.uw.edu.pl/documents/11738337/14640936/FG_Tom_9.pdf) [dostęp: 18.08.2021].
- Kaplan R.B. (2010), *The Oxford Handbook of Applied Linguistics*, Oxford–New York: Oxford University Press.
- Simpson J. (2011), *The Routledge Handbook of Applied Linguistics*, London–New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Wileczek A. (2020), *Język i komunikacja*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

### Pytania kontrolne

1. Omów krótko współczesne kierunki badań lingwistycznych: strukturalizm, generatywizm, kognitywizm.
2. Scharakteryzuj pojęcie językoznawstwa wewnętrznego względem językoznawstwa zewnętrznego?
3. Zdefiniuj pojęcie i przedmiot badań lingwistyki stosowanej.
4. Omów różnice między lingwistyką stosowaną a badaniami podstawowymi (tzw. lingwistyką czystą).

## Bibliografia

- Bańczerowski J., Zgółka T., Pogonowski J. (1982), *Wstęp do językoznawstwa*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Brown K. (ed.) (2005), *Encyclopedia of Language and Linguistics – 2<sup>nd</sup> Edition*, Oxford: Elsevier.
- Brumfit C.J. (1995), *Teacher professionalism and research*, [w:] G. Cook, B. Seidlhofer (eds.), *Principles and Practice in Applied Linguistics: Studies in Honour of H.G. Widdowson*, Oxford: Oxford University Press.
- Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H. (1986), *Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności gramatycznej*, t. 1, Warszawa: PWN.
- Davies A., Elder C. (eds.) (2004), *Handbook of Applied Linguistics*, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Duszak A., Kowalski G. (2013), *Systemowo-funkcjonalna analiza dyskursu*, Kraków: Universitas.
- Grabe W.F. (2010), *Applied linguistics: A twenty-first-century discipline*, [w:] R.B. Kaplan (ed.), *The Oxford Handbook of Applied Linguistics*, New York: Oxford University Press, s. 34–45.
- Grabias S. (1994), *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Grucza F. (1971), *Językoznawstwo stosowane a tzw. „lingwistyka komputerowa”*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego”, z. XXIX, s. 47–61, <http://mbc.malopolska.pl/dlibra/docmetadata?id=91577&from=publication> [dostęp: 9.09.2021].
- Grucza F. (2009), *Metanaukowa i metalingwistyczna wizja lingwistyki (stosowanej)*, „Lingwistyka Stosowana, Przegląd”, t. 1, s. 19–39.
- Grucza F. (2017), *Lingwistyka stosowana. Historia – zadania – osiągnięcia. Dzieła zebrane. Tom 9*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej Uniwersytetu Warszawskiego, [https://portal.uw.edu.pl/documents/11738337/14640936/FG\\_Tom\\_9.pdf](https://portal.uw.edu.pl/documents/11738337/14640936/FG_Tom_9.pdf) [dostęp: 18.08.2021].
- Gruszczyńska E. (2014), *Lingwistyka stosowana – podobieństwa i różnice*, „Lingwistyka Stosowana”, t. 9, s. 93–101.
- Grzegorczykowa R. (2017), *Wstęp do językoznawstwa*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Halliday M.A.K. (1972), *Lingwistyczna analiza tekstów literackich*, „Pamiętnik Literacki”, t. LXIII, nr 3, s. 291–297.
- Handke K., Rzetelska-Feleszko E. (1977), *Przewodnik po językoznawstwie polskim*, Wrocław: Ossolineum.
- Hockett Ch.F. (1968), *A Course in Modern Linguistics*, New York: The Macmillan Comp. [tłum. pol.: *Kurs językoznawstwa współczesnego* (1968), tłum. Z. Topolińska, M. Jurkowski, Warszawa: PWN].

- Izert M., Pochocińska E. (2020), *Wstęp do językoznawstwa ogólnego*, file:///C:/DOKUMENTY/%C5%81%C3%B3d%C5%BA\_semestr%20letni%202020\_2021/Podstawy%20lingwistyki\_I%20LwKS/SKRYPT\_WJ\_Izert\_Pachoci%C5%84ska.pdf [dostęp: 13.09.2021].
- Kaplan R.B. (2010), *The Oxford Handbook of Applied Linguistics*, Oxford–New York: Oxford University Press.
- Lachur Cz. (2004), *Zarys językoznawstwa ogólnego*, Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Lewicki R. (2017), *Zagadnienia lingwistyki przekładu*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Lyons J. (1976), *Wstęp do językoznawstwa*, Warszawa: PWN.
- Markowski A. (2012), *Kultura języka polskiego. Teoria. Zagadnienia leksykalne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Martinet A. (1970), *Podstawy lingwistyki funkcjonalnej*, tłum. L. Zawadowski, Warszawa: PWN.
- Moulton W.G. (1963), *Linguistics and language teaching in the United States. 1940–1960*, [w:] Ch. Mohrmann, A. Sommerfelt, J. Whatmough (eds.), *Trends in European and American Linguistics. 1930–1960*, Utrecht/Antwerp: Spectrum Publishers, s. 82–109.
- Polański K. (2003), *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków: Ossolineum.
- Saussure F. de (1961), *Kurs językoznawstwa ogólnego*, tłum. K. Kasprzyk, Warszawa: PWN.
- Simpson J. (2011), *The Routledge Handbook of Applied Linguistics*, London–New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Whorf B.L. (1982), *Język, myśl i rzeczywistość*, tłum. T. Hołówka, Warszawa: PIW.
- Wiłeczek A. (2020), *Język i komunikacja*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wolańska W., Wolański A. (2019), *Formy podawcze narracji, opisu i argumentacji w ujęciu systemowo-funkcjonalnej analizy dyskursu*, „Prace Językoznawcze”, t. XXI, z. 2, s. 211–225.
- Zabrocki L. (1980), *O tak zwanych „studiach kontrastywnych”*, [w:] L. Zabrocki, *U podstaw i struktury i rozwoju języka. At the Foundation of Language Structure and Development*, Warszawa–Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 271–292.

## Netografia

- Polskie Towarzystwo Lingwistyki Stosowanej, <http://ptls.uw.edu.pl/> [dostęp: 9.09.2021].
- Wiśniewski K. (2007), *What is Applied Linguistics?*, <https://pdfcoffee.com/what-is-applied-linguistics-pdf-free.html> [dostęp: 20.05.2022].